

UOT 94/99(09)

## 1978-1979-CU İLLƏR İRAN İNQİLABININ BİRİNCİ MƏRHƏLƏSİ ƏRƏFƏSİNDƏ VƏ ONUN GEDİŞİNDƏ CƏNUBİ AZƏRBAYCANDA AZADLIQ HƏRƏKATI

HACIYEVA MƏHBUBƏ CAMAL qızı

*Sumqayıt Dövlət Universiteti, müəllim*

[umid-hacizade@mail.ru](mailto:umid-hacizade@mail.ru)

*Açar sözlər: İran İslam inqilabı, Cənubi Azərbaycan, ostan, farslaşdırma, iranlılaşdırma, müstəmləkəçilik, nümayiş, xalq etiraz çıxışları, Təbriz üsyanı*

**Giriş.** 1828-ci ilin fevral ayının 10-da imzalanmış Türkmənçay müqaviləsi nəticəsində beş minillik tarixə malik Azərbaycan dövlətçiliyinin süquta uğradılması ilə yanaşı, dünya ictimaiyyətinin laqeyd qalması səbəbindən onun ərazi bütövlüyünə qarşı da qəsd edildi. Hülaku və Səfəvi xanədanları dövründə təxminən 400 min kv.km bərabər olan Azərbaycanın tarixi əraziləri yerli türk-müsəlman əhalisinin ciddi etirazına baxmayaraq, Rusiya İmperiyası ilə İran şahlığı arasında Araz çayı sərhəd olmaqla bölüşdürüldü. İran şahlıq rejimi bölüşdürülmənin ilk günlərindən başlayaraq ölkədə əhalinin əksəriyyətini təşkil edən Cənubi Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisini ciddi nəzarət altına götürdü. Əgər biz Azərbaycanın bölüşdürülməsindən sonrakı dövrə aid yazılı qaynaqları və tarixi ədəbiyyatı izləsək görərik ki, İran despotizmi Cənubi Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisinin bir araya gəlməməsi məqsədilə onun ərazilərini didib-parçalamaqla, məkrli şəkildə müxtəlif ostanların tərkibinə qatmış, yerli əhalinin dilini, mədəniyyətini, ümumiyyətlə mədəni vəhdətini məhv edərək sıradan çıxarmaq üçün onlara qarşı farslaşdırma, İranlılaşdırma siyasəti yürütmüşdür. Bu assimilyasiya siyasəti özünü həm XIX əsr, həm də XX əsrdə qabarıq şəkildə büruzə vermiş və bu gün də davam edir. Lakin İran şahlığının bütün bu cidd-cəhdlərinə baxmayaraq Cənubi Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisi alçaldıcı bölüşdürmənin ilk günlərindən nəinki müstəmləkəçi rejimə qarşı mübarizə bayrağını ucaldaraq dalğalandırmış, hətta İranda yaşayan digər xalqları da milli istiqlal mübarizəsinə cəlb edərək onlara liderlik etmişdir. Bu, özünü XIX əsrin 70-ci illərində Cənubi Azərbaycanı bürümüş vəliəhd üsul-idarəsinə qarşı üsyanda, İngilis Talbotun tənbəki bütün istehsalı və satışını inhisara almasına qarşı 1891-1892-ci illərdə baş vermiş tənbəki üsyanında, 1898-ci ildə Zeynəb paşanın başçılığı altında gedən möhtəkirliyə qarşı etiraz çıxışlarında, 1905-1911-ci illəri əhatə edən Məşrutə inqilabının tərkib hissəsi olan Səttərxan hərəkatında, 1917-1920-ci illəri əhatə etməklə Cənubi Azərbaycanda Azadistan adlı daxilən müstəqil dövlət yaratmağa müvəffəq olmuş Şeyx Xiyabani hərəkatında, 1941-1945-ci illər etiraz çıxışlarının kulminasiya nöqtəsi olan 21 Azər hərəkatında [6, s.90-100] və nəhayət, öyrənilən mövzu ilə səsleşən 1978-1979-cu illər İran inqilabı ərəfəsində qabarıq şəkildə göstərmişdir.

Haqqında araşdırma apardığımız mövzu Cənubi Azərbaycanda İran despotizminin müstəmləkəçilik siyasətinin davamlı olmasını öyrənmək və iç üzünü açmaq baxımından aktualdır. İran istibdadının Cənubi Azərbaycan əhalisinə qarşı apardığı dönməz assimilyasiya siyasətinin, sosial-iqtisadi, milli ayrışdırıcılıq yönümlü siyasətin 1977-ci ilin payızında regionda tələbə şagird nümayişlərinə səbəb olmasını tədqiq etmək baxımından da problem öz aktuallığı ilə diqqəti cəlb edir. İran şahlıq rejiminin Cənubi Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisinə qarşı yürütdüyü siyasətin amansızlığının xalq azadlıq hərəkatının genişlənərək qlobal xarakter alıb 1978-ci il Təbriz üsyanı ilə nəticələnməsinə aydınlıq gətirmək baxımından da araşdırılan məsələ maraqlı doğurur. Problem mövzu XIX –XX əsrlərdə İranda müxtəlif xalqlar tərəfindən qaldırılmış milli azadlıq hərəkatlarının həmişə olduğu kimi bu dövrdə də əsas hərəkatverici qüvvəsinin Cənubi Azərbaycan əhalisi olmasını mənə və tarixi ədəbiyyata istinad etməklə öyrənmək baxımından da aktualdır.

**1978-ci ilin payızında Cənubi Azərbaycanda tələbə və şagird nümayişləri.** İran inqilabı ərəfəsində Cənubi Azərbaycanın siyasi, sosial-iqtisadi, ticari və mədəni həyatında bir sıra diqqət çəkən məsələlər özünü göstərməkdə idi. Bütün sferalarda dövlət nəzarəti gücləndirilmiş, mövcud rejimə qarşı əsas təhlükə mənbəyi hesab olunan Cənubi Azərbaycan regionu tam nəzarətə götürülmüşdü. İran şahlıq rejimi XX əsrin 60-70-ci illərində ölkədə artmaqda olan sosial-iqtisadi gərginliyi azaltmaq məqsədilə islahatlar həyata keçirməyə başlamışdı. Hələ XIX əsrdən İrani siyasi nüfuz dairəsi altında saxlayan ingilis diplomatiyasını II Dünya savaşından sonra kapitalizmin super dövlətinə çevrilən ABŞ strateji üstünlüyü ələ almaqla regiondan sıxışdırıb çıxarmışdı. İranda II Dünya savaşından sonra artmaqda olan sosial-iqtisadi gərginliyi diqqətlə izləyən ABŞ diplomatiyası Məhəmməd Rza şah Pəhləviyə ölkədə geniş xarakterli islahatlar keçirmək haqqında göstəriş vermişdi. Tarixi ədəbiyyata qansız-qadasız həyata keçirildiyinə görə “Ağ inqilab” adı ilə düşmüş bu böyük miqyaslı islahatlar ölkədə əhalinin əksər hissəsini kənd camaatı təşkil etdiyinə görə aqrar yönümlü idi. [3, s.68-98] Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, çoxmillətli tərkibə malik İranda təbii demoqrafik inkişaf Cənubi Azərbaycanda özünü daha çox hiss etdirdiyinə görə ərazi-inzibati baxımdan Azərbaycan ostanına “Ağ inqilab” dövründə xüsusi diqqət ayrılmışdı. Azərbaycan ostanı üzrə Marağa vilayətində həm kəndlilər, həm də mülkədar torpaqları üstünlük təşkil etdiyinə görə islahata əsasən torpaqların iri mülkədarlardan dövlət tərəfindən alınıb kəndlilərə paylanması işinə buradan başlanılmışdı. Lakin dövlət səviyyəsində həyata keçirilən bu islahat torpaqların mülkədarlardan alındıqdan sonra iri kəndli şirkətlərini-kooperativləri yaratmaqla həyata keçirilməli olduğu halda, düzgün istiqamətdə aparılmayıb sadəcə torpaqların formal şəkildə mülkədarlardan alınması ilə həyata keçirilmiş, kəndli təsərrüfatlarını bir araya gətirəcək birliklər yaradılmamışdı. Ölkədə kapitalizmin inkişafında mütərəqqi yeniliklərə gətirib çıxarmaq üçün kənd təsərrüfatında kapitalizmin Amerikan yolu üzrə inkişafına istinadən həyata keçiriləcək bu aqrar yönümlü islahat əslində kəndlini özünəməxsus, az da olsa, torpaq sahəsindən, əkin-biçin yerlərindən məhrum edən və müflisləşdirərək ailəsi ilə birgə şəhərlərə axınını təşkil edən üzücü Prussiya yolu ilə aparılmışdı. Bu xaoslu şəkildə şəhərlərə yönələn kütləvi kəndli axınları isə öz növbəsində onsuz da çoxluq təşkil edən şəhər yoxsullarının sayının kəskin şəkildə artması ilə müşayiət olunmuşdu. Bu mühim amil isə Azərbaycan ostanına məxsus şəhərlərdə sosial-iqtisadi gərginliyi inqilab ərəfəsində son həddə çatdırmışdı. Digər sferalarda tətbiq edilən islahatlar formal xarakter daşımış, düzgün həyata keçirilmədiyinə görə yarımçıq qalmışdı. Nəticədə, XX əsrin 70-ci illərində İranda, o cümlədən Cənubi Azərbaycanda toxuculuq, ağac emalı və mebel istehsalı, yeyinti sənayesi, neft-qaz və digər hasilat sənaye sahələrində müyyən yeniləşmə baş versə də Təbriz istisna olmaqla digər vilayət və əyalətlərdə modernləşməyə, istehsal həcmünün artmasına gətirib çıxarmamışdı. Yenə də kустar istehsal sahələri üstün olaraq qalmışdı. Aparılan bu islahatlar təmərküzləşmə ilə müşayiət olunmuş, xırda-orta istehsal sahələrinin azalmasına, fəhlə və sənətkarların işsizlər ordusuna qatılmasına gətirib çıxarmışdı. Təhsil sistemində acınacaqlı vəziyyətin hökm sürməsi, İran şahlıq rejiminin ənənəvi farslaşdırma siyasətinin elm-təhsil sistemində daha güclü formada həyata keçirməsi, Azərbaycan türk dilli məktəblərini ləğv edərək onların fars təmayüllü məktəblərlə əvəzlənməsi, türk-müsəlman şagird və tələbələrinin əksəriyyət təşkil etdiyi məktəblərdə türk dilində danışmağın yasaq edilməsi, dərslük və dərs vəsaitlərinin yalnız fars dilində nəşri, müəllim və elm-təhsil müəssisələri müdirlərinin fars-iran mənşəlilərdən, fars dilində danışmağı bacaranlardan ibarət olması da ölkədə inqilab ərəfəsi sosial-iqtisadi, milli-etnik gərginliyi artıran səbəblərdən idi [1, s.46-67] Bütün bunlar isə Cənubi Azərbaycanın türk-müsəlman əhalisinin 1978-1979-cu illəri əhatə edən İran İslam inqilabına doğru sürüklənməsinin mobil hala gətirərək sürətləndirirdi. Bu ərəfədə Cənubi Azərbaycanı bürüyən məmur özbaşnalığı, bürokratiya, rüşvətxorluq və korrupsiya halları İran İslam inqilabının ilk müjdəçisi olan etiraz çıxışlarının bu regionda baş qaldırmasını şərtləndirən amillərdən sayılırdı. Artıq XX əsrin 70-ci illərinin ortalarında İranın aparıcı regionu olan Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi, dini-ideoloji, milli-etnik yönümlü gərginlik böhran həddinə çatmış, xalq hərəkətinin formalaşması ilə nəticələnmişdi. 1977-ci ilin payızında formalaşma mərhələsini

baş çatdıran Cənubi Azərbaycan xalq hərəkatı istibdadçı Məhəmməd Rza şah reiminə qarşı çevrilməklə əhalinin bütün sosial təbəqələrini öz ətrafında birləşdirmişdi.

Xalq hərəkatı liderlərinin rəhbərliyi altında tələbə və şagirdlərin əsas hərəkatverici qüvvəsinin təşkil etdiyi ilk etiraz nümayişi 1977-ci ilin noyabr ayına təsadüf etmişdi. Noyabr ayının 28-də etirazçılar Təbrizin bazar meydanına toplaşaraq, öz tələb və şüarlarını səsləndirmişdilər. Bazar əhlinin də tezliklə sıralarını sıxlaşdırdığı bu etiraz nümayişində yalnız Azərbaycan türkcəsində tələblər irəli sürülür, şüarlar səsləndirilirdi. Bir qədər öncə milli ideyalar carçısı Xanəli adlı müdərrisin İran şahlıq rejimi tərəfindən qətlə yetirilməsi, tələbə və şagirdlərin qəzəbini daha da coşdurmuşdu. Tələbə və şagirdlərin üstünlük təşkil etdiyi bu etiraz nümayişləri 1977-ci ilin dekabr ayında daha intensiv xarakter alması ilə yadda qalmışdı. 1977-ci ilin oktyabrında Tehran, İsfahan universitetlərində 10 nəfər xalq hərəkatı fəalının həbsinə etiraz olaraq tələbə-şagird nümayişləri yenidən başlanmışdı. Dekabr ayında Cənubi Azərbaycan ali və orta ixtisas məktəbləri başda olmaqla, bütün İrani bürüyən tələbə, şagird nümayişləri mədrəsə və məktəblərin yarından çoxunun bağlanması ilə müşayiət olunmuşdu. Hər il İranda dövlət səviyyəsində dekabr ayında həyata keçirilən tələbə günü bu dəfə baş tutmamış, ayın 7-10-u tarixləri tələbə etiraz həftəsi kimi tarixi ədəbiyyatda yer almışdı. Müəllimlərin, tələbə və orta məktəb şagirdlərinin öndə getdiyi tələbə etiraz həftəsi nümayişləri bütün İrani bürüməklə mövcud rejimi təşvişə salmış, ölkədə rezonans doğurmuş, hətta Losanceles, London, Kopenhagen, Roma və Parisdə təhsil alan İranlı tələbələrini belə əhatə etmişdi. Lakin Təbrizdə baş verən tələbə, şagird nümayişləri daha davamlı olması ilə fərqlənərək, dekabr ayında özünün milli yönümlü tələblərinin səsləndirdiyi 19 sayda böyük toplantıları ilə daha çox diqqəti cəlb etməkdə idi. [4, s.58-61] Təbriz Universitetinin tələbə və müəllim heyətinin dekabr ayının 5-də plana uyğun şəkildə dərsləri dayandıraraq "Biz demokratiya tələb edirik, biz azadlıq istəyirik" kimi milli yönümlü şüarları səsləndirmələri həm ölkədə, həm də beynəlxalq arenada böyük əks-səda doğurmuşdu. Əlbəttə ki, şahlıq rejiminin tam silahlanmış hərbi hissələri və savaşıqlardan ibarət gizli polis dəstələri Təbriz Unversitetinə hərbi müdaxilə etmişdilər. Tələbə və şagirdlərdən ibarət nümayişçilər isə heç də sakit dayanmayaraq, əlbəyaxa müqavimət göstərmək yolunu seçmiş, daşla, dəyənəklə, butulkalarla qarşı tərəfə cavab verməyə başlamışdılar. 1945-ci ilin 21 Azər gününə təsadüf edən 12 dekabr tarixində Təbrizdə tələbə-şagird nümayişi daha geniş xarakter almaqla 24 saat davam etmişdi. Nümayişçilərin bu zaman əsas səsləndirdikləri tələb S.C.Pişəvəri idarəçiliyi dövründə olduğu kimi, Təbriz Universitetində dərslərin türkcə tədris olunması ilə bağlı idi. Rektorun göstərişinə əsasən asayışı bərpa etmək məqsədi ilə Təbriz Universitetinə doluşan hərbiçilər etirazçı tələbələrin toxunulması günah sayılan sığındıqları bəstə soxulmuş, onları vəhşicəsinə döyərək hamılıqla həbs etmişdilər. Bundan qəzəblənən digər etirazçı tələbə və şagirdlər universitetdə asayışı təmin edən hərbi hissənin vaqonuna od vurub yandırmış, onlara məxsus iki maşını yararsız hala salmaqla, küçələrə çıxıb pəhləvi üsul-idarəsi əleyhinə şüarlar səsləndirməyə başlamışdılar. 17 dekabrda Təbriz Unversitetinin milli-demokratik yönümlü 25 tələbəsinin həbs edilməsi tələbə-şagird nümayişlərinin yeni dalğasının qalxması ilə müşayiət olunmuşdu. Yalnız iyun ayında ciddi hərbi müdaxilə nəticəsində 1977-1978-ci illərin tələbə-şagird nümayişləri yatırılmışdı. [2, s.30-33]

**1978-ci il Təbriz üsyanı İran İslam inqilabının başlanğıc mərhələsi kimi.** 1978-ci ilin fevral ayında Cənubi Azərbaycanda geniş xarakter alan milli azadlıq hərəkatı yeni bir mərhələyə qədəm qoymağa başladı. Belə ki, bu mərhələdə Təbriz Cənubi Azərbaycandakı xalq azadlıq hərəkatının mərkəzinə çevrilir, narazı qüvvələr Təbrizə doğru axın etməyə başlayır. Təbrizdə on minlərlə insanın iştirak etdiyi etiraz çıxışları mütəmadi xarakter alır. Bu etiraz çıxışlarında sosial-iqtisadi problemlərin həlli ilə yanaşı, Cənubi Azərbaycana İran şahlıq rejimi tərəfindən milli-məhəlli muxtariyyətin verilməsi tələbi də irəli sürülür. Bütün bunlar Məhəmməd Rza şah rejiminə qarşı İranda böyük bir hərəkatın həm başlanğıc mərhələsi kimi tarixi ədəbiyyatda öz əksini tapır, həm də 1978-1979-cu illər İran İslam inqilabının müjdəçisi kimi tarixşünaslıqda yer alır.

İran İslam inqilabının müşdəçisi kimi tanınan hərəkat 1978-ci ilin fevral ayının 18-də səhər saat 9 radələrində S.Şəriətmədari adlı ictimai siyasi xadimin şəhər əhalisini ümumetiraz mitinqinə

çağırması ilə Təbrizin mərkəzindən öz başlanğıcını götürmüşdü. 100 min insanın iştirak etməsi ilə kütləvi xarakter alan bu etiraz çıxışı mövcud müstəmləkəçi rejimə qarşı çevrilmişdi. [5, s.99-142] Həmin ilin 9 yanvarında isə Təbrizdəki çıxışlardan ruhlanan Qum şəhərində də rejimdən narazı minlərlə insan küçələrə çıxaraq öz etiraz səslərini ucaltmışdılar. Qaynar yandırıcı maddə dolu butulkalarla, dəyənklə, daş, balta, yaba ilə silahlanmış üsyançılar funksionerlərin göstərişi ilə Firdovsi küçəsində yerləşən “Qızıl” adlı məscidə kütləvi şəkildə hücum etmiş, onu ələ keçirmişdilər. İran hökuməti kütləvi xarakter alan üsyanı yatırımaq üçün Kürdüstandan gətirdiyi xüsus hərbi hazırlığa malik silahlı qüvvələrlə üsyançılar üzərinə qəti şəkildə hücum etmişdi. Onu da qeyd edək ki, İran şah üsulidarəsi Cənubi Azərbaycanda türklərdən ibarət yerli silahlı dəstələrin həlledici məqamda öz doğma xalqının tərəfinə keçəcəyindən ehtiyatlandığı üçün Kürdüstan hərbcilərini üsyançılar üzərinə yeritmişdi. Bu zaman üsyanın mərkəzi Təbrizdə bazar, zavod, fabrik, sənətkar emalatxanaları, ticarət mərkəzləri, Təbriz Universiteti başda olmaqla ali və orta ixtisas təhsil müəssisələri, orta məktəb və mollaxanalar öz fəaliyyətlərini dayandırmış, mitinqin daha da kütləviləşməsinə təmin etmişdilər. Bu hadisələrin fonunda Təbrizdə hərəkət fəallarına qarşı repressiya, terror və həbslər adı xarakter almışdı. Hərəkət liderlərinin təqib olunması, “Savak”ın agenturası tərəfindən izlənilərək istintaqa cəlb olunması, həbsə atılması, gizli şəkildə öldürülməsi, işgəncələr verilməsi, ailə üzvlərinin incidilməsi prosesi geniş xarakter almışdı. Məhkəmənin göstərişi ilə şəhərdə pasport təqdim etməyənlərə dəmiryol biletlərinin satışı qadağan edilmiş, ciddi pasport rejiminə keçilmişdi. Onu da deyək ki, Təbrizdən öz başlanğıcını götürüb bütün Cənubi Azərbaycana bürümüş milli azadlıq hərəkətinə qarşı aparılan amansız mübarizələr Mərənd, Şəbustər və Sərdrud kimi strateji mərkəzlərdən də yan keçməmişdi. Belə olduqda həmin şəhərlərdəki üsyançıların Təbrizə kütləvi axını başlanmışdı. Bundan narahat olan İran hökuməti Amerika diplomatiyasının təkidi ilə Təbrizə hərbi silahlı qüvvələrin və Savakın hücumunu təşkil etmişdi. Primitiv silahlanmış Təbriz üsyançıları güclü şəkildə müqavimət göstərmələrinə baxmayaraq, məğlubiyyətə uğramışdılar. Hərəkət yatırılarkən 9 nəfər üsyançı öldürülmüş, 125 nəfər fədai ağır yaralanmış, yüzlərlə insan isə ələ keçirilərək zindana atılmışdı. Bu hadisə tarixə Cənubi Azərbaycanda baş vermiş milli azadlıq hərəkətinin ən yüksək nöqtəsi – 29 bəhmən (hərəkətin baş verdiyi 18 fevral tarixinə İran təqvimində 29 bəhmən deyilir) hərəkəti kimi düşmüşdür. [6, s.90-100]

**Nəticə.** Cənubi Azərbaycan həmişə olduğu kimi 1978-1979-cu illər İran inqilabı ərəfəsində yenə də mövcud rejimə qarşı milli azadlıq hərəkətlərinin mərkəz nöqtəsi kimi çıxış etmişdi. Bu dövrdə də Təbriz şəhəri Cənubi Azərbaycandakı milli-azadlıq hərəkətinin strateji mərkəzinə çevrilmişdi. Bu, özünü 1977-ci ilin payızında tələbə və şagirdlərin əsas hərəkətverici qüvvəsinin təşkil etdiyi nümayişlərdə göstərmiş və 1978-ci ilin yanvar və fevral aylarında pik nöqtəsinə yüksəlməyə başlamış 29 bəhmən hərəkətində də qabarıq şəkildə büruzə vermişdi. Təsədüfi deyil ki, 29 bəhmən hərəkəti ümumdünya tarixinə 1978-1979-cu illər İran İslam inqilabının ilk müjdəçisi kimi düşmüşdür. İran İslam inqilabının gedişində cənubi Azərbaycanlılar yenə də öz milli yönümlü siyasi mübarizələri ilə öncül olub ölkədəki digər xalqlardan kəskin şəkildə fərqlənmişdilər.

## **ƏDƏBİYYAT**

1. Bayramzadə Z. İran hakim dairələrinin Cənubi Azərbaycan maarifi və mədəniyyəti sahəsindəki siyasəti (1947-1978-ci illər) // Cənubi Azərbaycan tarixi məsələləri. 2-ci nəşri, Bakı: Elm, 1991, 196 s.
2. Əliyev M. Tərəqqipərvər İran gənclərinin mübarizə tarixindən // AZ.SSR EA Xəbərləri (Tarix, fəlsəfə və hüquq seriyası). 1978, № 3.
3. Nəsimzadə N. 1960-1970-ci illərdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının bəzi məsələləri haqqında // Cənubi Azərbaycan tarixi məsələləri. 2-ci nəşri, Bakı: Elm, 1991, 196 s.
4. Иванова М.С. Иран в 60-70-х годах XX века. М.: Изд. МГУ, 1977, стр.157
5. Бабаев Е. Южный Азербайджан в Иранской революции. 1978-1979 гг. // Cənubi Azərbaycan tarixi məsələləri. 2-ci nəşri, Bakı: Elm, 1991, 196 s
6. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. Yeddinci cild. Bakı: Elm, 2003, 676 s.

РЕЗЮМЕ

ОСВОБОДИТЕЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ЮЖНОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ НАКАНУНЕ  
И В ХОДЕ ПЕРВОГО ЭТАПА ИРАНСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1978-1979 ГОДОВ

*Гаджиева М.Дж.*

**Ключевые слова:** *Иранская Исламская революция, Южный Азербайджан, остан, персизация, иранизация, колонизация, демонстрация, народные протесты, Тебризское восстание.*

В статье рассказывается об общественно-политическом активном участии тюркско-мусульманского населения Южного Азербайджана в Исламской революции 1978-1979 годов в Иране. В исследовании уточняется, что первым глашатаем исламской революции в Иране, как и в других народных протестных движениях, произошедших в стране, является Южный Азербайджан. Факторы, обуславливающие начало революционного движения из Южного Азербайджана, широко объясняются ссылками на источники и литературу. В статье особое внимание уделяется демонстрациям студентов и учеников шаха Южного Азербайджана, поднятым перед Исламской революцией в Иране осенью 1977 года против политики персизации, иранизации, ассимиляции турок. Эти демонстрации в Южном Азербайджане, охватив все социальные слои, приобрели всенародный характер и безжалостно подавляются управлением шаха. В статье обобщен характер публичных протестов в Тебризе, охвативших январь и февраль 1978 года, более 100 тысяч человек вовлечены в исследование, ссылаясь на существующую историческую литературу. В заключении автор подчеркивает тот факт, что национальный протест в Тебризе 18 февраля 1978 года вошел в мировую историю как Бахманское движение 29-го и стал предвестником Иранской Исламской Революции.

SUMMARY

THE SOUTHERN AZERBAIJAN INDEPENDENCE MOVEMENT ON THE EVE AND WITHIN  
OF THE THE FIRST PHASE OF THE IRANIAN REVOLUTION OF 1978-1979

*Hajiyeva M.J.*

**Key words:** *Iranian Islamic Revolution, Southern Azerbaijan, остан, Persianization, colonization, demonstration, public protests, Tabriz uprising*

This article deal with active socio-political participation of the turkish-muslim population of the Southern Azerbaijan in the Islamic Revolution took place in Iran in 1978-1979. The study clarifies that initial herald of the Iranian Islamic Revolution, as in other mass protests in the country, was Southern Azerbaijan. The factors that led to the launch of the revolutionary movement in South Azerbaijan are elucidated with extensive reference to sources and literature.

The article devotes particular attention to the demonstrations of students and pupils of Southern Azerbaijan in the autumn of 1977 up to the Iranian Islamic Revolution against the policy of Persianization, Iranianization and assimilation of the Turks by the Shah's state administration. It is noticed that these Southern Azerbaijanian demonstrations took on a nationwide character, covering all social strata, and were ruthlessly suppressed by the Shah's regime.

The article refers on the fact that the mass protests in Tabriz, which happened in January and February 1978, the cases of turning into countrywide, and covering more than 100,000 people, involves in research citing existing historical literature.

In the end, the author emphasises the fact that the national protest in Tabriz on February 18, 1978, went down in world history as the 29th Bahman Movement and was the herald of the Iranian Islamic Revolution.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	27.06.2020
	Son variant	11.09.2020